

УДК 338.43.02

*Віталій Єліневський***ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ***Виталий Елиновский***ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ***Vitaliy Elenovsky***STATE SUPPORT OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF AGRARIAN SPHERE**

Розглянуто аспекти реалізації державної аграрної політики на принципах соціальної відповідальності бізнесу, що певною мірою визначає соціально-економічний розвиток аграрного сектору національної економіки. Запропоновано механізми та заходи щодо вдосконалення формування і розвитку соціальної відповідальності бізнесу в аграрній сфері на державному рівні та підвищення ефективності державної підтримки соціально-економічного розвитку аграрної сфери.

Ключові слова: державна підтримка, соціально-економічний розвиток, аграрна сфера, соціальна відповідальність бізнесу

Табл.: 1. Бібл.: 10.

Рассмотрены аспекты реализации государственной аграрной политики на принципах социальной ответственности бизнеса, в определенной степени определяет социально-экономическое развитие аграрного сектора национальной экономики. Предложены механизмы и меры по совершенствованию формирования и развития социальной ответственности бизнеса в аграрной сфере на государственном уровне и повышения эффективности государственной поддержки социально-экономического развития аграрной сферы.

Ключевые слова: государственная поддержка, социально-экономическое развитие, аграрная сфера, социальная ответственность бизнеса.

Табл.: 1. Библ.: 10.

The aspects of implementation of the state agrarian policy on the principles of social responsibility, which to some extent determines the socio-economic development of the agricultural sector of the national economy. The mechanisms and measures to improve the formation and development of CSR in agriculture at the state level and efficiency for the social and economic development of the agricultural sector.

Key words: state support, socio-economic development, agrarian sphere, social responsibility of business.

Табл.: 1. Bibl.: 10.

JEL Classification: Q 18

Постановка проблеми. Нині очевидна тенденція щодо підтримки українською державою практик соціальної відповідальності, які реалізують підприємства в окремих напрямках аграрної сфери виробництва, за рахунок надання податкових пільг та інших преференцій, однак загалом кількість пільг невелика, деякі стимули для реалізації соціальної відповідальності носять тимчасовий експериментальний характер або можуть бути використанні не всіма суб'єктами аграрного виробництва. Їх подальше застосування і розширення безпосередньо залежить від активності бізнесу, готовності демонструвати державі свою зацікавленість у реалізації соціальної політики і бажанні взяти на себе частину соціального навантаження. В реаліях функціонування аграрного виробництва вбачається достатньо жорстке законодавче регулювання правових інструментів і цілей реалізації соціальної відповідальності, що гальмує соціально-економічний розвиток.

Слід зазначити, що копіюючи механізми та рухаючись за тенденціями розвитку та регулювання соціальної відповідальності у країнах ЄС, в Україні здійснюється перші спроби усвідомлення вагомості та потреби активізації організаційно-економічних механізмів соціальної відповідальності бізнесу як пріоритетної рушійної сили соціально-економічного розвитку аграрної сфери у кризових умовах функціонування аграрної економіки, необхідності орієнтації держави на підтримку бізнесу та державно-приватного партнерства у вирішенні соціальних задач. При цьому на практиці роль аграрного бізнесу в проведенні соціально орієнтованої політики в державі, зокрема завдя-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

ки дещо примусовій активності у сфері соціальної відповідальності, незначна. В першу чергу, це обумовлено невизначеністю позиції держави щодо ролі аграрного бізнесу в соціально-економічній сфері. Як наслідок, відсутня відповідна виважена соціальна політика і регламентуючі нормативні правові акти; чинне законодавство не регулює поняття соціальної відповідальності, не встановлює її форми та види.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти реалізації державної аграрної політики на принципах соціальної відповідальності бізнесу останнім часом знайшли відображення у працях українських науковців, зокрема, І. Ю. Гришової, О. В. Митяй, Т. С. Шабатури, Т. П. Панюк, І. О. Крюкової, О. О. Красноручького, Р. М. Скупського, Л. Д. Оліфіренко, В. В. Лагодієнка, В. В. Сафонова, Т. А. Чернявської, Б. О. Язлюка та ін. [1–10]. І. О. Крюкова акцентує увагу на соціальній відповідальності бізнесу аграрної сфери в аспекті продовольчої безпеки національної економіки [6]. Т. М. Гнат'єва пропонує розглядати соціальну відповідальність у контексті управління конкурентоспроможністю, екологічної безпеки продуктів харчування та підвищення інвестиційної привабливості агропродовольчої сфери [7]. І. Ю. Гришова наголошує, що соціальна відповідальність бізнесу є можливістю трансформації соціальних проблем у додаткову вартість бізнесу за рахунок реалізації його латентних складових та потенціалом нарощення ринкової вартості бізнесу [1–3]. Заслужують на увагу наукові розробки Т. С. Шабатури, яка досліджує проблему соціальної відповідальності бізнесу як інноваційного інструменту нарощення економічного потенціалу підприємств харчової промисловості [5].

Разом з тим сучасний етап державного управління розвитку аграрної економіки зумовлює необхідність дослідження новітньої парадигми формування механізму соціальної відповідальності бізнесу та узагальнення напрямів адаптації світового досвіду його застосування у діяльності національних аграрних компаній.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження процесів вирішення економічних проблем соціального розвитку аграрної сфери завдяки дієвій та ефективній державній політиці в контексті активізації соціальної відповідальності бізнесу.

Виклад основного матеріалу. У більшості країн ЄС держава стимулює бізнес до соціально відповідальної діяльності через розроблення програми підтримки і стимулювання вищезазначених процесів, визначає соціально відповідальну поведінку для бізнесу, долучає компанії приватного і державного секторів до спільного виконання суспільно важливих завдань (табл.).

Таблиця

Потенційні стимули для програм соціальної відповідальності бізнесу

Стимул	Малі підприємства	Середні підприємства	Великі підприємства
Зниження податків	73,3	80,2	73,5
Зниження адміністративного тиску	51,2	56,7	48,4
Пропозиції з реалізації програм соціальної відповідальності	21,6	25,6	37,0
Розширення банку соціальних та інформаційних програм	14,9	18,1	17,9
Висвітлення у ЗМІ	17,2	14,5	15,7
Більш тісні зв'язки з неприбутковими організаціями	6,6	4,6	6,2

Джерело: [8].

Згідно із даними табл. в Україні зниження рівня оподаткування є найбільш вагомим стимулом для реалізації програм соціальної відповідальності бізнесу, що підвищує роль держави у розвитку соціально-економічної сфери аграрної економіки. Другу та третю позиції у рейтингу стимулів посідають, відповідно, зниження адміністративного тиску і програми від органів місцевої влади.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

В умовах соціально орієнтованої ринкової економіки соціальна відповідальність бізнесу має стати не обов'язком, а загальноприйнятою традицією, якої мають дотримуватися всі суб'єкти господарських відносин.

Розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні консолідується навколо міжнародних організацій та проектів, зокрема Представництва ООН в Україні, яке в 2006 році започаткувало та підтримує діяльність української мережі Глобального договору ООН, що охоплює понад 140 організацій.

В Україні підприємницькі структури функціонують з дотриманням законодавства та з періодичними соціальними ініціативами. Лише провідні компанії, що займають значну ринкову нішу, здійснюють активну благодійну діяльність та широко використовують засоби зв'язків з громадськістю. Майже всі великі компанії здійснюють соціальні проекти, однак не завжди акцентують увагу на власній соціальній відповідальності.

Основним інструментарієм механізму соціальної відповідальності в Україні є: впровадження систем управління СВБ, запровадження соціальної звітності та верифікації; організація партнерств з групами впливу, що дозволяє підприємствам долучитися до вирішення певних складних соціальних та екологічних проблем завдяки об'єднанню фінансових, людських та адміністративних зусиль на прозорих та чітких умовах; розроблення інноваційних товарів та послуг, які допомагають подолати конкретні соціальні проблеми; адаптація міжнародних проектів та стратегій до українського ринку [1].

Відповідно до європейської практики соціальна відповідальність бізнесу поширюється на сім основних напрямків [1]:

- дотримання прав людини;
- дотримання вимог законодавства;
- ділова та корпоративна етика;
- захист навколишнього природного середовища;
- співпраця із заінтересованими сторонами: співробітниками, споживачами, акціонерами, громадою, суб'єктами господарювання;
- дотримання міжнародних норм поведінки;
- прозорість та підзвітність.

В Україні понад 65,0 % компаній відносить до соціальної відповідальності впровадження соціальних програм поліпшення умов праці персоналу, розвиток персоналу і його навчання (63,2 %), благодійну допомогу громадськості (56,0 %), етичне відношення до покупців (49,5 %) [3].

О. В. Митяй [4] вважає, що депресивний стан сільських територій зумовлений сутнісною, правовою, організаційною недосконалістю сучасних аграрних трансформацій, у яких загалом не врахована або системно деформована її визначальна складова – соціальна. Основним завданням державного регулювання в аграрній сфері відомі науковці [1–5] називають імунізацію соціально – економічних відносин, що повинна відбуватись за допомогою механізмів соціальної відповідальності бізнесу.

У найширшому сенсі імунізацією називають підбір та використання інструментів, які дозволяють оптимально мінімізувати чутливість підприємств до ключових ризиків їх діяльності, зокрема до зміни кон'юнктури аграрного ринку, а у кризових умовах дозволяють досягати прибутку підприємств при відповідному рівні ризику в процесі ефективного управління внутрішніми механізмами їх нейтралізації, досягнути фінансової рівноваги та стану їх економічної захищеності. На наш погляд, соціальна відповідальність бізнесу повинна розглядатись не лише як нематеріальний актив, а як економічний важіль піднесення інноваційного розвитку суб'єктів господарювання аграрної економіки та захищеності аграрної економіки. Трансформація економічних відносин у сільському господарстві, в сучасних умовах геополітичного стану України, повинна ґрунту-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

ватись на основі нової парадигми, де економічне зростання, яке не супроводжується покращенням становища більшості населення, не визнається розвитком. Це, безсумнівно, акцентує увагу на аналізі об'єктивних законів і факторів, що визначають якісні зміни у системі економічних відносин всіх суб'єктів аграрної сфери, які вимагають уваги до соціально-економічних проблем, оскільки суто економічна позиція бізнесу – отримання прибутку всіма законними та незаконними шляхами, вже стає неповноцінною з погляду нарощення ринкової вартості бізнесу, а зв'язки економічної, соціальної, екологічної складових потенціалу розвитку та економічної захищеності підприємств настільки щільні, що без урахування їх органічного розвитку неможливо спрогнозувати очікуванні результати діяльності суб'єктів аграрної сфери.

На сучасному етапі розвитку господарських відносин в Україні з метою активізації процесів у сфері соціальної відповідальності бізнесу необхідним є:

- усвідомлення підприємцями значущості соціальної відповідальності бізнесу для зміцнення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості підприємств, стало соціального та економічного розвитку держави;
- забезпечення формування правового інструментарію державними органами влади, який сприятиме впровадженню заходів соціальної відповідальності, підвищуватиме зацікавленість суб'єктів господарювання у розвитку соціальних ініціатив;
- створення комунікативної мережі учасників ринку з метою формування іміджу фірми на регіональному, загальнодержавному та зовнішніх сегментах ринку;
- розроблення методологічного забезпечення планування та реалізації соціальних проектів та програм;
- створення єдиної інформаційної бази соціальних ініціатив з метою залучення виконавців (державні органи влади, громадські організації, суб'єкти підприємницької діяльності).

Для вдосконалення формування і розвитку соціальної відповідальності бізнесу в аграрній сфері на державному рівні необхідно вжити дієві заходи, що повинні відповідати сучасним соціальним викликам та характеризуватися ефективним та швидким впровадженням на рівні галузі:

- державі слід забезпечити рівний, суворий і ефективний контроль за виконанням всіма учасниками корпоративних відносин соціальних, фінансових та інших зобов'язань, встановлених законодавством, а також забезпеченням доступності декларованих державою гарантій. Однак, дану міру необхідно реалізовувати поступово, так як в сучасній «договірній» економіці, де діють відповідно домовленостей, а формальним законам, різкий перехід до контролю дотримання законів може призвести до колапсу більшої частини економічної діяльності, що в свою чергу може спровокувати погіршення соціально-економічного стану в Україні;

- слід виважено переглянути та, можливо, відмовитись від методів прямого або непрямого примусу бізнесу до виконання будь-яких соціальних зобов'язань зверх законодавчо встановленого мінімуму, зокрема в аграрній сфері. В зарубіжних країнах із розвинутою економікою таке положення зафіксовано в офіційних документах і сприяє посиленню захисту прав бізнесу на отримання максимального прибутку.

- пропагандувати та активізувати розвиток ділових практик і звичаїв соціально відповідальної поведінки для бізнесу через залучення ділових кіл аграрної сфери до рекламування соціально відповідальних продуктів та програм, а також через громадське заохочення соціальної відповідальності, просування механізмів громадського визнання соціальної активності бізнесу. В Україні, яка сконцентрувала достатній контроль над ключовими сферами економічної і суспільної діяльності, є всі необхідні важелі і механізми для розвитку цього напрямку;

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

– на державному рівні необхідно докладати зусиль щодо формування сприятливої суспільної думки стосовно українського бізнесу в аграрній сфері і його конструктивної ролі в суспільно-економічному розвитку України. Для цього повинні бути використані апробовані методики і технології підвищення іміджу країни та українських підприємств за кордоном;

– необхідно налагодити систему консультації з громадськими організаціями з питань виявлення та рішення пріоритетних проблем суспільства, а також надавати активну і системну підтримку розвитку інститутів громадського суспільства, в першу чергу, завдяки створенню ефективних механізмів фінансування громадянських ініціатив, у тому числі через створення системи незалежних державних і недержавних агентств, які здійснюють грантову діяльність.

Висновки. В результаті тиску держави часто виявляється, що програми, які реалізуються в межах соціальної відповідальності, не доповнюють державні гарантії, передбачені законодавством, а фактично заміщають їх, при цьому підприємства платять за їх реалізацію двічі: у вигляді податкових відрахувань і у вигляді коштів на соціальні програми. Це є наслідком відсутності чіткої межі соціальної відповідальності держави і бізнесу. Так, багато підприємств реалізують програми охорони здоров'я, тому що державна система медичного обслуговування має низьку якість та обмеженість у доступності всього спектра медичних послуг. Відсутність розвинутої комунальної сфери компенсується владою примусом участі бізнесу в підтримці інфраструктури, систем безпеки життя, підтримці непрацевдатного населення.

Можна передбачити, що основою подальшого розвитку соціальної відповідальності в Україні стане діалог між бізнесом і державою з питань взаємодії у сфері соціальної відповідальності, соціальної політики, взаємних поступок та відповідальності. При цьому багаторічний досвід країн ЄС у сфері соціальної відповідальності, різноманітність практик, досягнутих результатів у цій галузі, відкритість інформації і готовність суб'єктів соціальної відповідальності сприяти можуть бути доброю підмогою для розвитку соціально-економічної сфери України.

Список використаних джерел

1. *Гришова И. Ю.* Социально-экономическое развитие предприятий в контексте решения экономических конфликтов / И. Ю. Гришова, Л. Е. Лебедь // Актуальные проблемы экономики и управления. – 2015. – № 2. – С. 33–37.
2. *Гришова И. Ю.* Стратегия внедрения инструментов коммерциализации экотехнологий / И. Ю. Гришова // Стратегическое планирование развития городов и регионов. Памяти первого ректора ТГУ С. Ф. Жилкина : V Международная научно-практическая конференция (Тольятти, 19–20 июня 2015 года) / отв. за выпуск Ю. А. Анисимова. – Тольятти : Изд-во ТГУ, 2015. – С. 43–49.
3. *Gryshova I.* Ukraine's positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness / I. Gryshova, I. Kryukova, O. Mityay // Економічний часопис–XXI. – 2015. – № 5-6. – С. 24–27.
4. *Митяй О. В.* Социальная ответственность бизнеса как направление улучшения социального развития агропромышленных предприятий / О. В. Митяй // Социальная ответственность бизнеса: международная научно-практическая конференция (Тольятти, 10–11 декабря 2014 года) : сборник научных трудов / отв. ред. Ю. А. Анисимова. – Тольятти : Изд-во ТГУ, 2014. – С. 46–56.
5. *Шабатура Т. С.* Імплементация соціально-орієнтованого бізнесу в площину економічного розвитку потенціалу харчових підприємств / Т. С. Шабатура // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 3 (13). – С. 13–21.
6. *Kryukova I.A.* The modern state of the food safety of Ukraine / I.A. Kryukova, Yu. V. Tanasiychuk // Intuitionnal framework of the economy functioning in conditions of transformation: Collection of scientific articles. – Vol. 1. – Deutschland, 2014. – P. 40–43.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

7. Чернявська Т. А. Пріоритети використання транспортного потенціалу країни та її регіонів у системі самодостатнього соціально-економічного розвитку / Т. А. Чернявська // Управління соціально-економічними системами : монографія / за ред. Л. І. Антошкіної, Н. В. Ушенко. – Донецьк : Юго-Восток, 2013. – С. 94–99.

8. Панюк Т. П. Роль соціальної відповідальності бізнесу в діяльності молокопереробних підприємств / Т. П. Панюк // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2015. – № 2. – С. 118–123.

9. Оліфіренко Л. Д. Державна політика щодо прогнозування обсягів податкових надходжень: регіонально-прикладні аспекти / Л. Д. Оліфіренко, І. В. Давискиба // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2015. – № 2. – С. 280–291.

10. Сафонов В. В. Регуляторні інструменти підвищення фінансово-економічної стабільності функціонування суб'єктів суспільно-економічних відносин / В. В. Сафонов // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – № 1. – С. 202–221.

References

1. Grishova, I.Yu. & Lebed, L.E. (2015). Sotsialno-ekonomicheskoe razvitie predpriatii v kontekste resheniia ekonomicheskikh konfliktov [Socio-economic development of enterprises in the context of economic solutions conflicts]. *Aktualnye problemy ekonomiki i upravleniia – Actual Problems of Economics and Management*, no. 2, pp. 33–37 (in Russian).

2. Grishova, I.Yu. (2015). Strategiiia vnedreniia instrumentov kommertsializatsii ekotekhnologii [Strategy of introduction of tools commercialization of ecotechnologies]. Proceedings from Strategicheskoe planirovanie razvitiia gorodov i regionov. Pamiati pervogo rektora TGU S.F. Zhilkina : *V Mizhnarodnaia nauchno-prakticheskaia konferentsiia – Strategic planning of development of cities and regions. In memory of the first rector of TSU S.F. Zhilkin: The Fifth International Scientific and Practical Conference* (Toliatti, June 19–20, 2015). (ed. Yu.A. Anisimov). Toliatti: Izd-vo TSU, pp. 43–49 (in Russian).

3. Gryshova, I., Kryukova, I. & Mityay, O. (2015). Ukraine's positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness. *Ekonomichnyy chasopys–KhKhI*, no. 5-6, pp. 24–27.

4. Mitiai, O.V. (2014). Sotsialnaia otvetstvennost biznesa kak napravlenie uluchsheniia sotsialnogo razvitiia agropromyshlennykh predpriatii [Social responsibility of business as the direction of improving the social development of the agro-industrial enterprises]. Proceedings from *Sotsialnaia otvetstvennost biznesa : Mizhnarodnaia nauchno-prakticheskaia konferentsiia – Social responsibility of business: International Scientific and Practical Conference* (Toliatti, December 10–11, 2014). (ed. Yu.A. Anisimov). Toliatti: Izd-vo TSU, pp. 46–56 (in Russian).

5. Hryshova, I.Yu. & Shabatura, T.S. (2014). Implementatsiia sotsialno-oriyentovanoho biznesu v ploshchynu ekonomichnoho rozvytku potentsialu kharchovykh pidpriemstv [Implementation of socially oriented business in the plane of economic development of capacity of the food enterprises]. *Ekonomika: realii chasu – Economics: time realities*, no. 3 (13), pp. 13–21 (in Ukrainian).

6. Kryukova, I.A. & Tanasiychuk, Yu. V. The modern state of the food safety of Ukraine. Intuition framework of the economy functioning in conditions of transformation: Collection of scientific articles. Vol. 1. Deutschland, 2014, pp. 40–43.

7. Cherniavska, T.A. (2013). Priorytety vykorystannia transportnoho potentsialu krainy ta ii rehioniv u systemi samodostatnoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Priorities of use of transport capacity of the country and its regions in system of self-sufficient social and economic development]. *Upravlinnia sotsialno-ekonomichnyimi systemamy – Management of social and economic systems*. (ed. L.I. Antoshkina, N.V. Ushenko). Donetsk: Yuho-Vostok, pp. 94–99 (in Ukrainian).

8. Panyuk, T.P. (2015). Rol sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu v diialnosti molokopererobnykh pidpriemstv [A role of social responsibility of business in activity of the milk-processing enterprises]. *Problemy i perspektivy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, no. 2, pp. 118–123 (in Ukrainian).

9. Olifirenko, L.D. & Davyskyba, I.V. (2015). Derzhavna polityka shchodo prohnozuvannya obshyakhiv podatkovykh nadkhodzen': rehional'no-prykladni aspekty [A state policy on forecasting of

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

volumes of tax revenues: regional and applied aspects]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, no. 2, pp. 280–291 (in Ukrainian).

10. Safonov, V.V. (2014). Rehulyatorni instrumenty pidvyshchennia finansovo-ekonomichnoi stabilnosti funktsionuvannia subiektiv suspilno-ekonomichnykh vidnosyn [Regulatory tools of the financial and economic stability improvement of social and economic relations subjects functioning]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu – Visnyk of Chernihiv State Technological University*, no. 1, pp. 202–221 (in Ukrainian).

Слінівський Віталій Юрійович – викладач кафедри обліку і економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу, Тернопільський національний економічний університет (вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46020, Україна).

Елиновский Виталий Юрьевич – преподаватель кафедры учета и экономико-правового обеспечения агропромышленного бизнеса, Тернопольский национальный экономический университет (ул. Львовская, 11, г. Тернополь, 46020, Украина).

Elenovskyy Vitaliy – Lecturer in Accounting and Economics and Law providing agricultural business, Ternopil National Economic University (11 Lvivska Str., 46020 Ternopil, Ukraine).